

A Holnap hőse

Egyénileg a forradalmár Ady Endre felbukkanását *Fantom* című versének megjelenésétől számitánám. Ez a vers csaknem azonos időpontban egyszerre három helyen jut nyilvánossághoz: Debrecenben, Nagyváradon és Zilahon. Bizonyos, hogy egykori igazgatója, Kincs Gyula volt legbátrabb támogatója régi diákjának, mikor felelős nevelői minőségben Zilahon, kisvárosi hetilapban minden aggályoskodás nélkül közzétette a *Fantomot* még 1900-ban. A *Fantom* nem más, mint *Az én menyasszonyom*. Ezzel a végleges címmel az 1906-ban megjelent *Új versek* kötetében negyedik-ötödik közlésben látott napvilágot. Az akkori társadalmi rendnek legérzékenyebb pontján, képmutató szerelmi életében tapint elevenére. Ady ezzel a verssel mint gögös complimenttel búcsúzott Debrecentől, és mutatkozott be Váradon.

Továbbmegyünk. 1902 őszén, a kolozsvári Mátyás-szobor leleplezésén, a császár-király képviselőjében megérkező főherceg fogadásakor messzehangzó botrány történt. Egyik fiatal ellenzéki képviselő a császári ház himnuszának felhangzásakor szervezett csoportjával rágyújtott Kölcsey himnuszára, a nép himnuszára. Hónapokig tartó hírlapi és országgyűlési viták kerekedtek ebből. A képviselő elítélésére nem volt paragrafus a törvénytárban. Erre katonai rangjától akarták megfosztani, mint tartalékos tisztet. Meg is fosztották, s a képviselő a további üldözés elől kimenekült Amerikába.

Ehhez is van szava egy Ady-cikknek, lényegre tapintó szava. Bizonyítja, hogy pontosan ismeri a fogalmat, amellyel helytelenül élnek közhasználatban. Nagy gazdag budapesti napilapot oktat ki a vidéki újságíró *Forradalom* című cikkében. A lap forradalomtól félti az országot az éleshangú parlamenti összehangások miatt. Ady megvigasztalja: Abból a parlamentből forradalom ugyan nem lángolhat ki. Majd komolyra fordítja a szót:

„Voltaképpen pedig úgy áll a dolog, hogy forradalom nem lesz. Forradalom van ebben az országban. Vértelen, pusztító, szörnyű veszedelem. Forradalom. És hogyné lenne? Koldusabb sohse volt ez az ország, mint most. Belső nyavalyáktól kínlódbb sem. És soha annyit elvenni tőle nem akartak, mint most. Pénzt, önzet, hitet és reményt. [...] Ez a parlament nem csinál forradalmat — aktíve... De csinál másként. Táplálja, növeszti a dülő, a csöndes, a tartó nagy forradalmat. [...] Ez a forradalom igaz. A budapesti lapé vízió...“

A forradalmár Ady, ez most már világos, mint a nap, már Nagyváradon jelen volt. Személyi súlya nem volt azonban elegendő még, hogy az ellentámadást a reakció érdemesnek tartsa teljes gőzzel megindítani ellene. Előbb önmagát kellett „megcsinálnia“, hogy egymagában is félelmetes ellenséget lásson benne a rendszer.

Ösök és rokonok

A vezérnek harcostársai élén tisztáznia kell [...] az ösök és rokonok kérdését. Elődeit és felmenő rokonságát mind politikában, mind irodalomban igen kényesen válogatja meg. Dózsa György unokája, Esze Tamás komája, aki áldón gondol Tánicsics Mihályra, Petőfit, Vajda Jánost, Csokonait és Balassit irodalmi és politikai elődökként is szívesen vállalja (*Csaba új népe*).

Nagyobb lélegzetű tanulmányokat kezd írni saját szerepének és a körülötte össze-vissza kuszálódó arcvonalak helyzetének tisztázására. A *Nyugatban* jelenik meg *A magyar Pimodán*, amely sok mindenbe bevilágít, amit Baudelaire- és Verlaine-befolyásokkal kapcsolatban költészetére aggattak. „Túlértékeli kissé Verlaine-t, és felnagyítja a szimbolista költő valóságra törekvését. Maga is benne él a dekadencia sodrában, és a szimbolizmus befelé fordulását úgy fogta fel, mint realizmust, lázongást a kapitalizmus ellen.“

Párizsból nem a *Nyugat*, hanem Révész Béla új folyóirata, a *Renaissance* részére Petőfi örök időserűségét boncolja (*Petőfi nem alkuszik*). És mert minden Ady-írásnak egy a lírai hőse, két dolog kiolvasható belőle. Az egyik, hogy Ady sem alkuszik. A másik, hogy Petőfi óta fejlődött a társadalom tudománya. Fejlődtek az igények a forradalom „katekizmusával“ szemben. Versben ezt nemsokára így fejezi ki: „Petőfi szavánál van szükség jobb szóra: / Mindent meglátóra,

mindent felrugóra" (*A márciusi Naphoz*). És kiadói megbízásából ugyancsak Párisban összeállít egy új Petőfi-válogatást: *A forradalmár Petőfit*.

A tanulmány Petőfi leglényegesebb emberi és költői vonását ragadja meg, forradalmiságát. A válogatásnak nyíltan bevallott szándéka ez: „megteessék e fölséges ember aktualitása s rokonsága azokkal, akik ma Magyarországon [...] *forradalmat* csinálnak.“ Követendő példának tartja Petőfi magatartását, de szánakozik magáramaradtságán. Ebbe burkolja saját egyedülvalóságát és magáramaradottságát igaz forradalmi szándékával.

Hol áll az ő forradalmisága Petőfiéhez viszonyítva?

Ez a Petőfi-tanulmány keletkezőkor már nem szorul tisztázásra. Akkor már rég közismertek a *Népszava*-melléklet vallomástevő versei. Rég ismerik a kommünár Jean Allemane könyvéről írt beszámolóját, amelyben Ady a szocializmust az emberiség megváltójának vallja, és élete legboldogabb pillanatának, hogy kezét szoríthatott a könyv írójával, a párizsi kommün még élő hőssel. Másutt szögezi le, de félreérthetetlenül: „Ez az új irodalom, ha messziről [...] nem is tetszik szocialistának [...], a szocializmus által, a szocializmus révén: van. Még a szimbolizmusa [...] is azt a szocializmust szimbolizálja, melyet nem értenek és még inkább: nem akarnak érteni.“ (*Irodalmi háborgás és szocializmus.*)

Miért nem tud ez a forradalmiság tettekben megnyilatkozni? Mi vet új és új gátat a költőnek és az évek során szépen gyarapodó hívek forradalmi lendületének?

Először is az Ady-vers: tett. Nemcsak vallja ezt, egész életével bizonyítja is. Az ő versei magából kitördelt életdarabok. Fájdalommal szüli őket, akár gyermeket az anya. Férfihangú költő, és tele van feminin érzékenységgel. Betegség jégyezte el a halállal, mikor azt a betegséget még csak szörványosan és nagyon bizonytalan eredménnyel tudták gyógyítani (*Mihályi Rozália csókja*). Vádakkal gyöttri magát, hogy eszméinek vitélő harcosa nem lehet, csak a tömegekkel együttérző hirdetője. Párizsból Budapestre, Budapestről Érmindszentre menekül, mint anyjához a gyermek. A szülőföldből igyekszik meríteni új és új erőt.

Egy harmadik nagyobb tanulmánya ugyancsak szót érdemel; a *Nyugat* elődjében, a *Figyelő*ben látott napvilágot, szintén Osvát Ernő szerkesztésében: *Ismeretlen Korvin-kódex margójára*. A múltba pillant abban, de jövőt kereső tekintettel. Mátyás király reneszánsz nagyságát, művelődés iránti fogékonyságát dicsőíti és a török vazalluskori, fejedelmi Erdélyt. Hiszen Mátyás is erdélyi volt. Itt kell keresni a jövőt teremtő lehetőségeket: „Próbáljuk Erdélyt folytatni, hátha lehet?“ Próbáljunk a magyarhonnál különb kultúrát csinálni.

Ismeretes azonban egy másik Ady-jelszó is: *Nyugat ellen Nyugatot hoz*, ami magyarra fordítva ennyit jelent: nekünk egyenértékű versenytársként kell kapcsolódnunk a népek versenyébe.

Minden rém riogat

[...] Egy boros hajnalon Kuruc Adám deáknak kezdte érezni magát. És megjelentek költészetének sokszínű palettáján az idők kuruc versei. Egy régi új ezópusi verses beszéd, amely beleillett az ő bibliai, archaizáló, ő nyelvből új nyelvet alakító költői művébe. Háború alatt hatékonyan érzékeltette ez a megnyilatkozási forma: Ady és a népforradalom nem halt meg, csak alszik. S olykor még nem is alszik. Az ellenség már a megfélemlítés fegyverével dolgozik (*Minden rém riogat*). Hát jó. Mi majd átmenetileg, kényszerből öklünket fogjuk egymásnak mutogatni.

Messzire bevilágítanak a világháború éveibe, és a visszatérő típusok egyre fokozódó sugalló erejével hatnak a kuruc versek, többnyire *Két kuruc beszélget* gyűjtőcím alatt. Révai József állapítja meg róluk és méltán: „E versek a magyar líra örökértékű remekművei. [...] A kurucversek formája, hangulata, egész belső tartalma Ady lírai gondolkodásának legmélyéről fakad.“

Néha ravasz elméről tanúskodnak, máskor a paraszti észjárás meghökkentő ismeretéről („Ez az urak dolga“, „Nem leszünk ott pajtás, mikor megbékelünk“). Ezen a hangszeren végig lehet játszani a jellegzetesen Ady-témák minden változatát: politikát, szerelmet, tépelődést, önvádat. Az újra és újra fellángoló biza-kodást is:

*De ha bitangékat
Kertemből elűzöm,
Kertem százsorszépét
Kebeledre tűzöm*

*Lakodalom lesz itt,
Piros lesz a kertem
S lesz más lakodalom,
Várj egy kicsit, lelkem.*

(Lesz más lakodalom)

„Kuruc deák levele. Kis hűgornak küldöm.“ — Ezzel az alcímmel és ezzel az ajánlással indítja útnak versét a nagy háború előestéjén.

A kuruc deák, aki azt a versikét írja, legalább fél évtizedet öregedett, mióta Kuruc Adám hangján elkezdett énekelni. Sok idő fél évtized a későn beérkezett és a Holnap élébe rohanó Ady életében. Aki mindent egészen akar. Egészen kiélni az Életet, egészen kiűriteni a testi örömök habzó kelyhét. Egészen meghódítani egy világos körvonalaiiban el sem képzelte, eljövendő világot. Egészen új rendet kiharcolni az avult régi helyén, és egészen legyőzni a haladás útkeresztező ellenségeit! És talán: egészen legyőzni a kételkedést, amely újra és újra megtépázza hitét, önbizalmát.

Mindez nem ment, nem mehetett az emberi szervezet elhasználódása, föl-égetése nélkül. Még egyszer megjárta Párizst, amely már nem rejtőző helye, hanem emlékeinek, szép kezdéseinek, Lédához fűző nagy szerelmének temetője.

Rajtakapja magát, hogy öregszik. Hogy elfut az élet, amelyet ő nagy É-vel írt, és mindennél többre taksált.

Az öregedő kuruc deáknak „kis hűga“ villan meg ilyenkor a fejében. A fejében és a szívében. Hogy végre csakugyan ő is lenne Valakié. Valakié, aki egészen és fenntartás nélkül az övé. Aki érdemes rá, hogy „istenülő vágyaiba“ belásson. Hogy egész megújult erejével fordíthassa legjobb képességeit zilált élete rendbehozására. Elég volt a szanatóriumok csaló légköréből. És annak is legfőbb ideje, hogy a haza kertjéből „bitangékat elűzze“.

Tartsd magad

Ha nem jön közbe a háború, Csucska kedve szerint való erdélyi emberré asszimilálta volna a Partium szülőttjét, Zilah és Nagyvárad neveltjét. Így az ezerszemű cenzúra ellenőrzése alatt s az idők nehezültségével a humanista Ady bontakozott ki mind szélesebben, mind mélyebben Erdély talaján. Mindenekei előtt háborúellenes maradt utolsó lehetetég.

Félreértés ne essék: nem jámbor pacifista. Nem a harcnak volt ő ellensége, még csak nem is a gyűlöletnek. Ezek vérben, idegeiben voltak. A kor esedékes nagy forradalmát féltette a háborútól, amelyet — úgy érezte — a hatalom urai az elégtelenség véérébe akarnak fullasztani. Nemcsak a kettős monarchiában, de az imperializmus egész táborában mindenütt.

Első látásra meghökkentően hangzik talán a Holnap élébe rohanó Ady lantján egyik kései versében, hogy ifjú asszonyát arra kéri, tartsa meg őt *tegnapi* embernek (*De ha mégis?*). Milyen megnyugtató volt azonban tudomásul venni: ezt a tanácstalan Ady-híveknek a háború kellős közepén, amikor uszító szólásokban, elpocsékolt vérben, rossz háborús versekben térdig gázolt a világ. A költő minden erejével megkapaszkodik tegnapi magában. Az akar és az fog maradni, aki volt. Gyűlölte és elutasította magától mindazt, ami körülötte a humanizmus gyálatára történik. Ember akart maradni, tisztán akarta átmenteni magát a Holnapba (*Ember az embertelenségben*).

Részletek egy hosszabb tanulmányból

Simon Sándor: Ady-illusztráció